

УДК 658.14/.17:005.934

Могиліна Л. А.

*аспірант кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку
України”*

СИСТЕМА ЗАГРОЗ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено сутність і види загроз фінансовій безпеці підприємства, здійснено їх класифікацію за найсуттєвішими ознаками, а також визначено «універсальні» загрози, спільні для більшості сучасних українських підприємств.

Ключові слова: загроза, фінансова безпека, підприємство, класифікація.

Постановка проблеми. Поняття фінансової безпеки підприємства нерозривно пов'язане з поняттям загрози. Для того, щоб здійснювати ефективне управління фінансовою безпекою, необхідно володіти повною інформацією про загрози останній, як реальні, так і потенційні. А це, в свою чергу, неможливе без чіткого розуміння сутності загрози фінансовій безпеці підприємства. Крім того, таких загроз може бути дуже велика кількість, причому, різноманітних за багатьма параметрами. Тому є актуальною їх класифікація за найсуттєвішими ознаками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження загроз фінансовій безпеці підприємства у науковій літературі приділено багато уваги. Зокрема, його розглядали такі науковці, як І. А. Бланк, І. П. Вознюк, К. С. Горячева, М. М. Єрмошенко, Н. О. Микитюк, В. В. Орлова, О. М. Підхомний, О. Л. Пластун і ін. Проте єдиного бачення як щодо визначення сутності загрози фінансовій безпеці підприємства, так і стосовно їх класифікації на сьогоднішній день немає.

Формування цілей статті. Метою даної статті є дослідження сутності поняття загрози фінансовій безпеці підприємства, здійснення їх типології за найсуттєвішими ознаками, а також визначення загроз, спільних для більшості сучасних підприємств, у тому числі українських.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день у науковій літературі немає єдиного бачення сутності загрози фінансовій безпеці підприємства (див. табл. 1).

Таблиця 1

Основні тлумачення сутності загрози фінансовій безпеці підприємства

Автор	Визначення
Р. А. Слав'юк [15]	будь-який конфлікт цілей із зовнішнім середовищем або внутрішньою структурою й алгоритмами функціонування
В. В. Орлова [12]	сукупність умов, процесів, факторів, що перешкоджають реалізації пріоритетних фінансових інтересів підприємства
П. І. Орлов [11]	такий розвиток подій, дія (бездіяльність), у результаті яких з'являється ймовірність порушення нормального функціонування підприємства та недосягнення ним своїх цілей
О. А. Кириченко, В. С. Сідак і ін. [8]	потенційно можливі або реальні події, процеси, обставини або дії зловмисників, здатні нанести моральний, фізичний або матеріальний збиток
О. А. Кириченко, Ю. Г. Кім [7]	зовнішні й внутрішні потенційно можливі або реальні події, процеси, обставини або дії осіб, навмисні або ненавмисні, що приводять до втрати власного капіталу підприємства або виникнення умов його банкрутства
Н. Лоханова [10]	форми небезпеки, чинники, що ускладнюють чи роблять неможливою реалізацію економічних інтересів підприємства, перешкоджають досягненню цілей суб'єкта господарської діяльності, здатні порушити його стійкість і стабільний розвиток чи призвести до припинення господарської діяльності та порушення процесу розширеного чи нормального відтворення капіталу
О. М. Підхомний, Н. О. Микитюк, І. П. Вознюк [13]	потенційні або реальні дії фізичних або юридичних осіб, що порушують стан захищеності суб'єкта підприємницької діяльності і здатні призвести до припинення його діяльності, або до фінансових та інших втрат
Г. Я. Аніловська, Н. С. Марушко [1]	збиток, який визначає ступінь зниження фінансового потенціалу за визначений проміжок часу
М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева [5]	наявне чи потенційно можливе явище або чинник, яке створює небезпеку для реалізації фінансових інтересів підприємства

Вчені О. М. Підхомний, Н. О. Микитюк та І. П. Вознюк зазначають, що не будь-які дії, що можуть мати негативні наслідки, слід вважати загрозами, а лише ті, що передбачають порушення законодавчих норм певної галузі права

(цивільного, адміністративного, кримінального) і зумовлюють певну відповідальність осіб, які це здійснюють [13]. Не можемо погодитися з таким твердженням, оскільки загроза не завжди генерується шляхом протиправної діяльності. Наприклад, підвищення кредитної ставки може стати загрозою фінансовій безпеці суб'єкта підприємництва, але це не є порушенням законодавчих норм і не тягне за собою відповідальність певних осіб.

За О. Л. Пластуном, «основними загрозами фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва є недостатній рівень контролю за ризиками та неефективна діяльність суб'єктів підприємництва» [14]. З цим також не можна повністю погодитися, оскільки існують також ризики, які, реалізуючись, перетворюються у реальні загрози фінансовій безпеці підприємства, незважаючи на усі застосовані заходи, спрямовані на запобігання цьому.

На нашу думку, найбільш вдале визначення загрози фінансовій безпеці підприємства було дано М. М. Єрмошенком і К. С. Горячевою, згідно якого під нею слід розуміти наявне чи потенційно можливе явище або чинник, яке створює небезпеку для реалізації фінансових інтересів підприємства [5].

Виділяють наступні основні небезпеки і загрози фінансовій безпеці підприємства:

- скуповування акцій, боргів підприємства небажаними партнерами;
- наявність значних фінансових зобов'язань у підприємства (як великої величини позичкових засобів, так і великих заборгованостей контрагентів перед підприємством);
- низький рівень розвитку ринків капіталу та їхньої інфраструктури;
- недостатньо розвинута правова система захисту прав інвесторів і виконання законодавства;
- криза грошової і фінансово-кредитної систем;
- недосконалість механізмів формування економічної політики держави;
- високий рівень волатильності валютного ринку;
- високі відсоткові ставки за кредитами комерційних банків [4].

Крім того, В. В. Бурцев поділяє загрози на зовнішні та внутрішні:

а) зовнішні – протиправна діяльність правопорушників, конкурентів, фірм і приватних осіб, що займаються промисловим шпигунством або шахрайством, неспроможних ділових партнерів, раніше звільнених за різні провини співробітників підприємства, а також правопорушення з боку корумпованих елементів з числа представників контролюючих і правоохоронних органів;

б) внутрішні – дії чи бездіяльність (зокрема навмисні і ненавмисні) співробітників підприємства, що суперечать інтересам його комерційної діяльності, наслідком яких можуть бути нанесення економічного збитку компанії, витік чи втрата інформаційних ресурсів (зокрема відомостей, що становлять комерційну таємницю чи конфіденційну інформацію), підрив її ділового іміджу в бізнес-колах, виникнення проблем у взаєминах з реальними і потенційними партнерами (аж до втрати важливих контрактів), конфліктних ситуацій із представниками кримінального середовища, конкурентами, контролюючими і правоохоронними органами, виробничий травматизм чи загибель персоналу тощо [4].

А от Т. С. Клебанова, Л. С. Гур'янова, О. Ю. Кононов, Я. Г. Берсуцький та ін. до внутрішніх загроз фінансовій безпеці підприємства відносять здебільшого погіршення фінансових показників:

- зниження якості дебіторської заборгованості;
- нагромадження кредиторської заборгованості;
- брак власних оборотних коштів, надлишкові виробничі потужності;
- використання неефективних форм фінансування відновлення основних фондів;
- використання неефективних інструментів управління ризиком у контрактах;
- використання робочої сили з низьким рівнем кваліфікації;
- висока плинність кадрів;
- відсутність ефективної системи мотивації персоналу тощо [9].

Таким чином, існує багато поглядів стосовно того, що слід відносити до загроз фінансовій безпеці підприємства. Виходячи з цього, актуальними є

здійснення систематизації таких поглядів і розробка класифікації загроз фінансовій безпеці підприємства.

У науковій літературі загрози фінансовій безпеці підприємства класифікують за дуже великою кількістю ознак. Проте дані класифікації загроз фінансовій безпеці підприємства не є досконалими та потребують подальшого доопрацювання.

Так, О. В. Ареф'єва та Т. Б. Кузенко здійснюють поділ на зовнішні та внутрішні лише суб'єктивні загрози. Необхідно зазначити, що під об'єктивними загрозами вони розуміють джерела фінансової небезпеки, зумовлені змінами механізмів економічних і, насамперед, фінансових відносин, міжнародними і міждержавними угодами, діями окремих держав, змінами економічних і фінансових механізмів у державі, природними явищами тощо. Зовнішні суб'єктивні чинники вони пов'язують зі спекуляціями цінними паперами, агресивним скуповуванням акцій фірми конкурентами, ціновою конкуренцією суперників, шахрайствами з боку окремих підставних фірм і фізичних осіб тощо. Внутрішні ж суб'єктивні чинники, на їх думку, виникають унаслідок недостатньої діяльності менеджерів фінансово-економічних служб, маркетингу й адміністративного менеджменту підприємства [2].

На нашу думку, поділ загроз фінансовій безпеці підприємства на об'єктивні та суб'єктивні і зовнішні та внутрішні здійснюється за двома різними ознаками, тому не можна виділяти зовнішні та внутрішні загрози лише із суб'єктивних, оскільки об'єктивні загрози по своїй суті теж є зовнішніми.

За класифікацією В. В. Орлової за джерелом виникнення здійснюється поділ загроз на об'єктивні та суб'єктивні, та крім того, на фінансові, техніко-технологічні та соціальні. Незрозумілою також залишається позиція автора стосовно розмежування загроз на об'єктивні та суб'єктивні, оскільки спочатку зазначається, що об'єктивні загрози фінансовій безпеці підприємства є загрозами, не пов'язаними із діяльністю людини, тобто природними, але вже у подальшому тексті до них відносяться обставини політичного,

макроекономічного характеру, економічні, національні, релігійні й інші проблеми і т. ін. [12].

Досліджуючи загрози фінансовим інтересам підприємства, І. О. Бланк класифікує їх за наступними ознаками: рівень фінансової діяльності, функціональний вид фінансової діяльності, об'єктна направленість, характер прояву, джерела виникнення, характер походження, часовий період, рівень ймовірності реалізації, розмір можливого збитку, можливість передбачення [3].

Таким чином, не всі класифікаційні ознаки, обрані авторами, є суттєвими та жодну класифікацію не можна назвати повною. Вибравши найсуттєвіші на нашу думку ознаки, наведемо узагальнюючу класифікацію загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва (див. рис. 1).

За рівнем ймовірності слід виділяти загрози з низьким, середнім, високим рівнем та загрози, ймовірність реалізації яких визначити неможливо. Рівні ймовірності визначаються експертним шляхом.

Залежно від розміру можливого збитку загрози фінансовій безпеці поділяють на загрози з допустимим, критичним і катастрофічним розміром збитку, що для кожного підприємства визначаються індивідуально.

За характером можливого збитку внаслідок реалізації загрози останні поділяються на загрози прямого збитку (коли підприємство має реальні фінансові втрати) та загрози упущеної вигоди.

Залежно від характеру походження загрози фінансовій безпеці суб'єкта підприємництва поділяють на об'єктивні (незалежні від волі людини, як з боку підприємства, так і з боку його зовнішнього середовища) та суб'єктивні, які, в свою чергу, поділяються на навмисні та ненавмисні.

Залежно від часового періоду існування та впливу на фінансову безпеку суб'єкта підприємництва загрози поділяють поточні (до 1 року) та довгострокові (1 рік і більше).

У науковій літературі загрози фінансовій безпеці підприємства поділяють також за сферою фінансової діяльності.

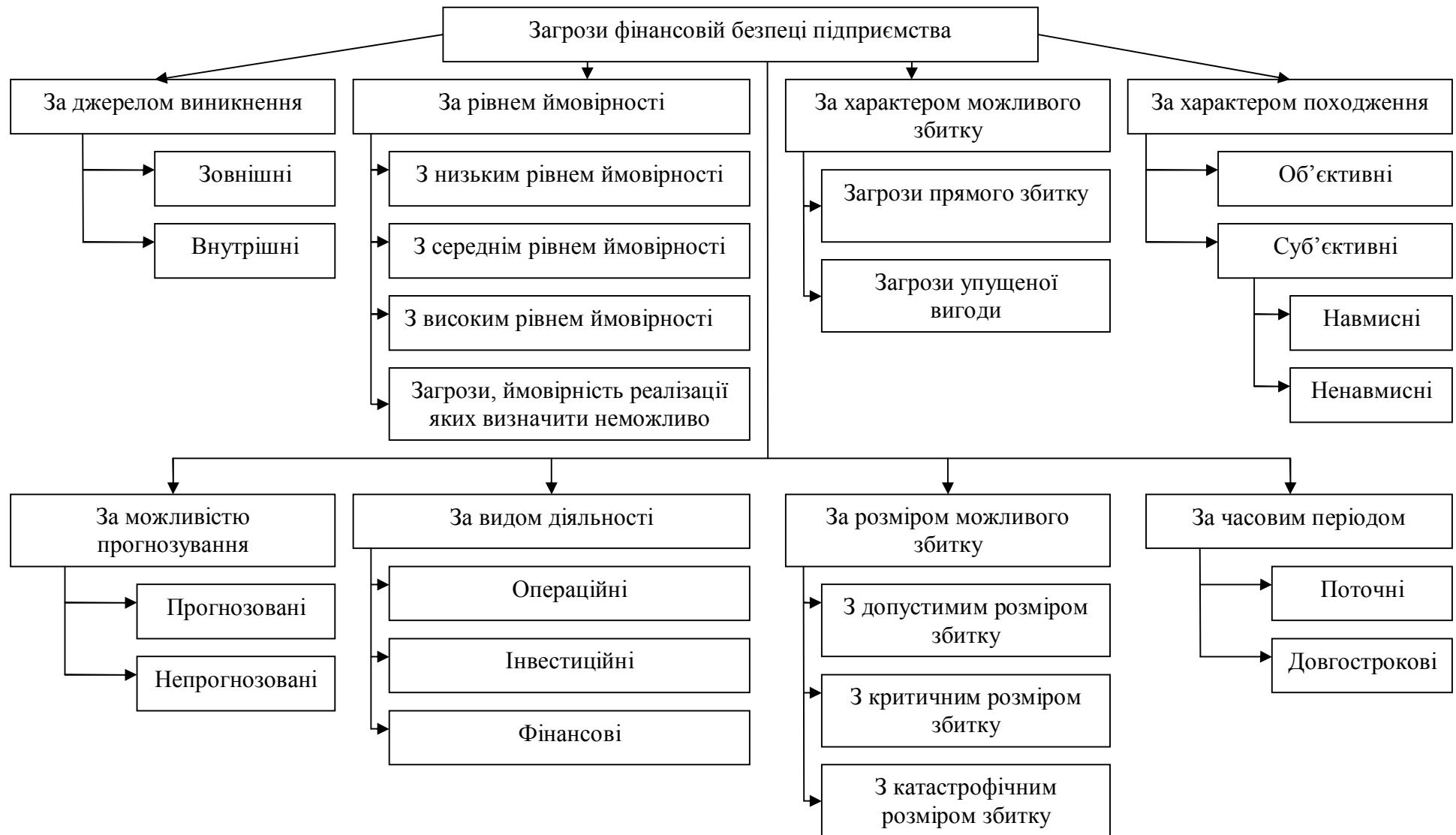

Рис. 1. Класифікація загроз фінансовій безпеці підприємства

На нашу думку, цей підхід є не зовсім вірним, оскільки загрози фінансовій безпеці можуть виникати не лише в рамках фінансової діяльності, і досить часто проблеми у операційній діяльності їх зумовлюють. Тому нами пропонується класифікувати загрози залежно від відношення до виду діяльності підприємства на операційні, інвестиційні та фінансові (у т. ч. кредитні, емісійні та ін.).

Крім того, загрози фінансовій безпеці підприємства поділяють на внутрішні (внутрішньосистемні) та зовнішні. Логіка такого поділу полягає в тому, що існують загрози, які виникають безпосередньо на підприємстві і, зазвичай, підлягають усуненню; та загрози, генеровані із зовнішнього середовища (нестабільність законодавства, зниження купівельної спроможності чи зміна смаків населення, дії конкурентів тощо), на які вплинути практично неможливо. Єдиним виходом у такому випадку залишається швидке реагування та прийняття адекватних ситуації рішень в системі управління фінансовою безпекою підприємства.

Звичайно, для кожного підприємства виділення зовнішніх і внутрішніх загроз є суто індивідуальним (з урахуванням галузевих та інших особливостей), проте можна зазначити певну кількість загроз із зовнішнього середовища, які є «універсальними», тобто несуть небезпеку для будь-якого суб'єкта підприємництва. До них можна віднести:

- нестабільність та недосконалість законодавства;
- зменшення місткості ринку;
- нестабільність фінансового і валютного ринків;
- зниження купівельної спроможності громадян;
- посилення конкуренції у галузі;
- політична нестабільність у країні;
- висока вартість кредитних ресурсів тощо.

Зовнішні загрози фінансовій безпеці підприємства є небезпечнішими за внутрішні в силу труднощів прогнозування їх виникнення та практичної

неможливості усунення. Виділяють наступні передумови виникнення зовнішніх загроз фінансовій безпеці підприємств:

— стрімкий розвиток процесу транснаціоналізації економічних зв'язків, інтернаціоналізації світового господарства;

— високий ступінь концентрації фінансових ресурсів як на макроекономічному рівні (бюджетні системи держав і міжнародних організацій), так і на глобальному рівні (міждержавна економічна інтеграція, з урахуванням її фінансової і валютної складової);

— високий ступінь мобільності і взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій;

— різноманіття фінансових інструментів і високий ступінь їх волатильності;

— посилення конкуренції між державами в економічній та інших сферах, використання економічних чинників і стратегій завоювання світового простору;

— надмірна залежність національної економіки від іноземного капіталу, що призводить до вразливості фінансових систем;

— глобальне наростання нестабільності світової фінансової системи, виникнення загрозливих кризових тенденцій, нездатність сучасних фінансових інститутів (зокрема міжнародних) ефективно їх контролювати [6].

Якщо розглядати конкретно сучасні українські підприємства, можна виділити наступні зовнішні загрози їх фінансовій безпеці:

— корумпованість державного апарату та бюрократія;

— значний податковий тиск;

— «процвітання» рейдерства в Україні;

— непривабливий інвестиційний клімат в Україні;

— неможливість відслідкувати політику конкурентів, оскільки велика частка знаходиться в тіні;

— нестабільність та недосконалість законодавства;

— нестабільність валютного курсу;

- зниження купівельної спроможності громадян;
- політична нестабільність у країні;
- висока вартість кредитних ресурсів та ін.

Повний перелік внутрішніх загроз фінансовій безпеці навести неможливо в силу їх індивідуальності, але слід відзначити такі спільні проблеми сучасних українських підприємств, зокрема промислових, як значна зношеність їх основних фондів і використання застарілих, ще радянських, технологій.

Висновки. Таким чином, під загрозою фінансовій безпеці підприємства слід розуміти наявне чи потенційно можливе явище або чинник, яке створює небезпеку для реалізації фінансових інтересів підприємства. Всю сукупність даних загроз можна класифікувати за найсуттєвішими ознаками, такими як джерело та рівень ймовірності виникнення, характер і розмір можливого збитку, вид діяльності підприємства, часовий період, характер походження, можливість прогнозування. Основним є поділ на зовнішні та внутрішні загрози. Зовнішні загрози є небезпечнішими в силу труднощів їх прогнозування та неможливості усунення власними силами.

Список використаної літератури:

1. Аніловська, Г. Я. До питання фінансової безпеки підприємства при залученні капіталу [Текст] / Г. Я. Аніловська, Н. С. Марушко // Науковий вісник НЛТУ України. Серія: Економіка, планування і управління галузі. – 2009. – Вип. 19.4. – С. 114-122.
2. Ареф'єва, О. В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки [Текст] / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 98-104.
3. Бланк, И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия [Текст] / И. А. Бланк. - К. : Ника-Центр: Эльга, 2004. - 784 с. - (Библиотека финансового менеджера). - ISBN 966-521-256-7.
4. Бурцев, В. В. Факторы финансовой безопасности России [Текст] / В. В. Бурцев // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 1. – С. 55-

69.

5. Єрмошенко, М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство [Текст] : наукова монографія / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева; Нац. академія управління. - К. : НАУ, 2010. - 232 с.
6. Иванов, Г. П. Антикризисное управление: от банкротства – к финансовому оздоровлению [Текст] / Г. П. Иванов. – М. : Изд-во "Закон и право", ЮНИТИ, 1999. – 230 с.
7. Кириченко, О. А. Вплив інфляційних процесів на фінансову безпеку підприємства [Текст] / О. А. Кириченко, Ю. Г. Кім // Економіка та держава. – 2009. - № 1. – С. 13-17.
8. Кириченко, О. А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання [Текст] : монографія / О. А. Кириченко, В. С. Сідак та ін. - К. : Університет економіки та права "КРОК", 2008. - 403 с.
9. Клебанова, Т. С. Моделирование финансовых потоков в условиях неопределенности [Текст] : монографія / Т. С. Клебанова, Л. С. Гурьянова, Н. Богониколос, О. Ю. Кононов, Я. Г. Берсуцкий. – Харьков : ИД "ИНЖЭК", 2006. – 312 с.
10. Лоханова, Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку [Текст] / Н. Лоханова // Економіст. – 2005. – № 2. – С. 52–56.
11. Орлов, П. І. Основи економічної безпеки фірми [Текст] / П. І. Орлов. - Х. : Прометей-Прес, 2004. — 284 с.
12. Орлова, В. В. Ідентифікація загроз фінансовій безпеці підприємства [Текст] / В. В. Орлова // Науковий вісник НЛТУ України. Серія: Економіка, планування і управління галузі. – 2011. – Вип. 21.13. – С. 267-273.
13. Підхомний, О. М. Типологія загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємницької діяльності [Текст] / О. М. Підхомний, Н. О. Микитюк, І. П. Вознюк // Вісник Національного університету “Львівська

політехніка”: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2007. – № 605. – С. 119- 123.

14. Пластун О. Л. Розвиток системи фінансової безпеки суб’єктів підприємництва сфери матеріального виробництва [Текст] : дис. на здоб. наук. ступеня к.е.н.: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / О. Л. Пластун ; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми, 2007. – 250 с.

15. Слав’юк Р. А. Фінанси підприємств [Текст] : навчальний посібник / Р. А. Слав’юк. - К. : Центр навчальної літератури, 2004. - 406 с.

МОГИЛИНА Л. А. СИСТЕМА УГРОЗ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье исследуются сущность и виды угроз финансовой безопасности предприятия, осуществлено их классификацию за наиболее значимыми признаками, а также определено «универсальные» угрозы, общие для большинства современных украинских предприятий.

Ключевые слова: угроза, финансовая безопасность, предприятие, классификация.

MOHYLINA L. A. THREATS SYSTEM OF MODERN ENTERPRISES' FINANCIAL SECURITY

In the article the essence and the types of the enterprise's financial security threats are investigated, their classification on the most significant grounds is developed and the "universal" threats common to most modern Ukrainian enterprises are defined.

Keywords: threat, financial security, enterprise, classification.